

УДК 364.075.1

Пивоварчук Л.В., асистент

Національний університет водного господарства та природокористування

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ДЕРЖАВИ

У публікації підлягають розгляду питання щодо особливостей забезпечення реалізації соціальних гарантій держави та порівняння їх з відповідним зарубіжним досвідом. Наведено дані стосовно методики визначення та розміру основних соціальних гарантій держави, а саме прожиткового мінімуму, мінімальної заробітної плати, допомоги на випадок безробіття.

Ключові слова: прожитковий мінімум, споживчий кошик, мінімальна заробітна плата, соціальні гарантії, безробіття.

FOREIGN EXPERIENCE OF INSTITUTIONAL GUARANTEEING OF STATE SOCIAL WARRANTIES

Pivovarchuk L.

The publication the characteristics of guaranteeing social guarantees of the state and comparing them with the relevant international experience are considered. Data concerning the methodology for determining the size and basic social guarantees of the state, namely, the subsistence minimum, minimum wage, unemployment assistance are introduced.

Keywords: cost of living, consumer basket, minimum wage, social security, unemployment.

Пивоварчук Л.В.

ЗАРУБЕЖНИЙ ОПИТ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ГОСУДАРСТВА

В публикации подлежат рассмотрению вопросы об особенностях обеспечения реализации социальных гарантий государства и сравнение их с соответствующим зарубежным опытом. Приведены данные относительно методики определения и размера основных социальных гарантий государства, а именно прожиточного минимума, минимальной заработной платы, пособия по безработице.

Ключевые слова: прожиточный минимум, потребительская корзина, минимальная заработная плата, социальные гарантии, безработица.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Соціальним обов'язком держави є забезпечити такий мінімум соціальних можливостей та соціальної захищеності, які необхідні для підтримання гідного життя людини, нормального задоволення її матеріальних і духовних потреб. Основною державною соціальною гарантією є мінімальна заробітна плата. В Україні, порівняно з високорозвиненими країнами, рівень оплати праці є досить низьким.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Протягом останніх років відбувається пошук нових підходів до визначення соціальних стандартів та гарантій як основи для забезпечення життєдіяльності усіх членів суспільства. Однак нині немає єдиних підходів серед науковців, урядовців, роботодавців та членів профспілкових об'єднань щодо того, як саме має визначатись базовий стандарт, на основі якого формується механізм забезпечення реалізації соціальних гарантій держави. Даному питанню присвятили увагу чимало вітчизняних вчених-економістів, зокрема Н. Болотіна, О. Валецька, О. Грішнова, О. Дубовська, Г. Завіновська, А. Колот, М. Крупка, Т. Костишина, О. Кочеміровська, О. Кузьмін, Г. Куліков, В. Лагутін, Е. Лібанова, Г. Міщук, В. Онищенко, В.

Онiкiєнко, I. Петрова, В. Петюх, С. Покропивний, О. Полiщук, В. Приймак, О. Стецурiна, Л. Шульгiнова та iн.

Цiллю статтi є висвiтлити рiвень реалiзацiї соцiальних гарантiй держави в Українi та порiвняти з вiдповiдними даними в зарубiжних країнах. Зробити висновки на основi спiвставлення даних показникiв.

Виклад основного матерiалу дослiдження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатiв. У понад 50% країн свiту мiнiмальна заробiтна плата є межею фiзiологiчного виживання людини, а не точкою вiдтворення робочої сили та гiдних умов iснування. Мiнiмальна заробiтна плата повинна забезпечувати мiнiмальнi, суспiльно прийнятi стандарти життя працюючих, не тiльки захищати населення вiд бiдностi, а й мотивувати до пiдвищення квалiфiкацiї робiтників шляхом пiдвищення розмiру оплати працi.

Поняття мiнiмального розмiру оплати працi iснує в понад 90 країнах свiту, серед яких Бельгiя, Францiя, Iспанiя, Португалiя. Не iснує поняття мiнiмального рiвня оплати працi у Данiї, Нiмеччинi, Швейцарiї, Австрiї, Iталiї, Норвегiї, та Iрландiї, натомiсть оплата працi закрiплюється на рiвнi окремих галузей, найчастiше при укладаннi галузевої колективної угоди мiж профспiлками i роботодавцями.

В Українi залишається вкрай низьким рiвень мiнiмальної заробiтної плати. Мiнiмальна заробiтна плати має розглядатись не тiльки як основна державна соцiальна гарантiя, а як фактор економiчної безпеки країни, оскiльки невиправдано низький розмiр заробiтної плати, включаючи мiнiмальну, призводить до зниження продуктивностi працi та споживчого попиту, зменшення тривалостi життя, деградацiї iнституту сiм'ї, пiдвищення рiвня захворюваностi населення та скорочення його чисельностi. Питання рiвня заробiтної плати складають основу соцiально-трудових вiдносин у суспiльствi. Будь-якi змiни, що стосуються оплати працi, впливають на доходи всiх верств населення, а також на найважлившi макроекономiчнi показники.

У свiтовiй практицi для розрахунку розмiру мiнiмальної заробiтної плати використовуються декiлька пiдходiв. Перший пiдхiд ґрунтується на мiнiмальних потребах, якi необхідно задовольняти для збереження життя працюючого (так званий споживчий кошик життєво важливих товарiв i послуг у вартiсному вираженнi). У цьому випадку мiнiмальна зарплата жорстко пов'язана iз розмiром прожиткового мiнiмуму. Такий пiдхiд використовують в Українi, проте в економiчно розвинутих країнах такий метод вважають за допустиме використовувати лише у вiйськовий час.

Другий пiдхiд передбачає поширення мiнiмальних гарантiй не лише на фiзичнi, а й соцiальнi та культурнi потреби працюючих та членiв їх сiмей (освiта, медичне обслуговування, пiдтримка загальнокультурного та професiйного рiвня, транспорт та засоби комунiкацiї, житло тощо). У такому випадку розмiр мiнiмальної зарплати спiвставний з рiвнем середньої зарплати. Такий метод розрахунку дозволяє встановлювати мiнiмальну зарплату на рiвнi, який у 2 – 2,5 рази перевищує прожитковий мiнiмум.

Третiй пiдхiд базується на спiвставленнi розмiру мiнiмальної зарплати iз рiвнем середньої зарплати. Рекомендоване Мiжнародною органiзацiєю працi значення цього показника складає 50%, а Європейським Союзом – 60% [1].

Згiдно з мiжнародним правом, держава, встановлюючи мiнiмальнi розмiри оплати працi, а також пенсiї за вiком, стипендiї, соцiальнi допомоги та iншi компенсацiйнi виплати, має орієнтуватися на величину прожиткового мiнiмуму. Прожитковий мiнiмум в країнах свiту розраховується рiзними методами. Механiзми встановлення та регулювання мiнiмальної заробiтної плати є рiзноманiтними. У деяких країнах уряд самостiйно визначає розмiр мiнiмальної заробiтної плати (Словенiя, Нiдерланди, Хорватiя, Нова Зеландiя, Iрландiя, Грецiя, Бiлорусь). В таких країнах, як Латвiя, Литва, Польща, Болгарiя, Словаччина, Угорщина, Великабританiя, Чехiя цьому передують консультацiї мiж владою,

роботодавцями та представниками робітників. У США діє федеральний і регіональний рівень мінімальної зарплати, а у Японії і Канаді – лише регіональний. В деяких країнах Євросоюзу (Швеція, Фінляндія, Данія, Італія, Німеччина, Австрія тощо) мінімальний рівень зарплати не встановлюється на законодавчому рівні, а визначається національними та колективними договорами [2].

У більшості європейських країн базою для розрахунку прожиткового мінімуму є «мінімальний споживчий кошик». Його наповнення (по кількості та переліку товарів і послуг) залежить від соціально-економічного розвитку країни, загальноприйнятих стандартів життя, ментальних особливостей, релігії тощо. Споживчий кошик – це набір товарів і послуг, що забезпечують комфортне і повноцінне проживання людини протягом року. Від складу споживчого кошика залежить безпосередньо і величина прожиткового мінімуму, який переглядається щороку в залежності від рівня цін. Істотно відрізняється і кількість товарів необхідних для забезпечення мінімального рівня життя. Споживчий кошик Іспанії нараховує 485 товарів і послуг, Німеччини – 475, Великобританії – 350, США – 300, Грузія – 288, Франції – 250, у Росії 156. У споживчому кошику українця у 2014 році налічувалось 300 послуг.

Методи розрахунку прожиткового мінімуму в різних країнах різні. У Болгарії якщо сім'я складалася з двох осіб, то в кошик входили 550 позицій, з трьох – 640, з чотирьох – 650. У США, Англії, Німеччині, Франції при розрахунку прожиткового мінімуму розглядається не тільки сума і грами продуктів, але ще й відповідність білків, жирів, вуглеводів, калорій, вітамінів, клітковини, що містяться в продуктах кошика тій кількості, яка потрібна здоровому активній людині. І обов'язково робляться акценти на переважаючий клімат (в холодному продуктів потрібно більше), на вік, стать, ступінь фізичного навантаження та ін.

Згідно даних державного комітету статистики, 53,5% від прожиткового мінімуму українець витрачає на продукти харчування. Для прикладу в Іспанії, Франції та Німеччині цей показник не перевищує 13%, а в цілому жителі Європи витрачають менше 20% на їжу. У рейтингу 40 європейських країн в 2012 році Україна посіла останнє місце із найбільшою часткою витрат сімейного бюджету на продукти харчування - 50,2%.

Як свідчить статистика, Україна за розміром мінімальної зарплати значно програє державам Європи. Сучасна практика організації оплати праці в Україні призвела до зростання рівня бідності значної кількості населення. Крім того, рівень заробітної плати впливає на майбутнє пенсійне забезпечення, адже для розрахунку пенсії враховуються дані середньої заробітної плати (доходу) в середньому на одну застраховану особу в Україні, з якої сплачено страхові внески, за три календарні роки, що передують року звернення за призначенням пенсії.

В Україні погодинна оплата праці значно відстає від показників Європейського союзу і в 2014 році становила 1,3 євро євро/год., тоді як середні погодинні витрати на оплату праці у країнах ЄС у десятки разів вищі. Найвищий рівень погодинної оплати праці у 2014 році був у Данії – 40,3 євро/год., найменшим у Болгарії – 3,8 євро/год. Не збігається і спосіб визначення погодинного тарифу: якщо в країнах Європи він обраховується на основі показників рівня забезпечення потреб особи, то в Україні вартість години праці отримується арифметично – у спосіб поділу середньої заробітної плати на місячну норму робочого часу. [3, с. 34]

На більшості зарубіжних підприємств введена почасова оплата праці робітників, це пов'язано з тим, що пріоритетне значення має не кількість, а якість випущених товарів та наданих послуг. На роботодавця покладено обов'язок оплачувати найману працю працівників, які працюють за погодинною оплатою праці, не нижче мінімального рівня за кожну відпрацьовану годину. На жаль, порівняно з країнами світу, в нашій державі спостерігаємо занижені показники почасової оплати праці. Це унеможливує повноцінне відтворення робочої сили та розвиток творчих здібностей працівників, суттєво демотивує

учасників ринку праці до підвищення професійно-кваліфікаційного рівня, що, відповідно, значно обмежує можливості використання людського потенціалу як конкурентної переваги, підвищення рівня конкурентоспроможності національної робочої сили.

В зарубіжних країнах нагромаджено великий досвід застосування найрізноманітніших систем оплати праці. Системи оплати праці різних країн характеризуються наступними ознаками: Швеції – солідарної заробітною платою, Японії – оплатою за стаж, Німеччини – стимулюванням зростання продуктивності, США – оплатою за кваліфікацію, Великобританії – оплатою за індивідуальними контрактами, у Франції - індивідуалізацією зарплати, Італії - виплатою колективних і індивідуальних надбавок до галузевої тарифної ставки і надбавками у зв'язку з зростанням вартості життя. Одночасно спостерігається загальна націленість систем зарплати для підвищення ефективності виробництва[4].

Рівень безробіття в світі залишиться на високому рівні. В країнах Європейського Союзу (ЄС) рівень безробіття значно коливається. Найнижчий рівень безробіття в 2014 році зафіксовано в Норвегії (3,5%), Швейцарії (4,5%), Ісландії (4,9%), а найвищий – в Греції (26,5%), Іспанії (24,4%). Для порівняння, рівень безробіття в США за 2014 рік склав 6,1%. В Україні в 2014 році рівень безробіття був зареєстрований на рівні 9,3%.

Рівень безробіття в Україні розраховується як відношення чисельності безробітних, які зареєстровані в державній службі зайнятості, до населення працездатного віку. Вагомий внесок до формування рівня безробіття здійснює прихована його форма, тобто небажання чи неможливість значної частини безробітних осіб працездатного віку реєструватися в службі зайнятості призводить до зростання рівня «прихованого безробіття». До того ж при розрахунку рівня безробіття не враховується величезну кількість робітників, відправлених у неоплачувані відпуски. За даними представництва Міжнародної організації по міграції (МОМ) в Україні близько 6,5 мільйонів громадян України працює за кордоном, які становлять найбільшу частку з категорії «прихованого безробіття»[5]. Все це дає підстави стверджувати, що фактичне безробіття перевищує значення, яке розраховане й висвітлюється Державним комітетом статистики України.

Причинами виникнення безробіття в Україні є: міграція робочої сили; спад економіки; низький розмір заробітної плати або заборгованість по її виплаті; важкі умови праці; обмежена кількість робочих місць; відсутність робочих місць для молодих людей, які здобули вищу освіту.

Інша особливість безробіття в Україні – наявність у складі працюючого населення багатоваріантного прихованого безробіття. Воно існує у вигляді «оплачуваного безробіття» – безстрокових відпусток, неповного робочого тижня, скороченого робочого дня тощо, оскільки державі вигідніше виплачувати працівникам мізерну платню, аніж переводити їх у статус безробітних. Крім того, нерідко до штатного розпису включаються надлишок вакансій. Зазначимо, що приховане безробіття, яке не завжди фіксується державною статистикою, належить до класу тих проблем, які можуть бути виявлені лише за допомогою соціологічних досліджень [6, с. 47].

Для порівняння, рівень безробіття в США розраховують за допомогою опитування населення. Методологія розрахунку Міжнародної Організації Праці полягає в тому, що від всієї кількості працездатних віднімають тих, які працюють і деякі категорії людей (які працюють за наймом на сімейних підприємствах, тимчасово відсутні на роботі).

Висновки. У підсумку робимо висновок, що до основних цілей державної політики в напрямку забезпечення соціальних гарантій держави необхідно віднести: зниження соціальної нерівності та скорочення рівня бідності; підвищення ефективності соціального захисту малозабезпечених домогосподарств; зміна ролі держави в галузі соціальної підтримки населення. Дані цілі передбачається досягти, забезпечивши максимальний захист соціально вразливих домогосподарств, які не мають можливості для самостійного вирішення соціальних проблем.

Перед Україною стоїть завдання побудувати таку систему надання соціальних гарантій, яка в змозі якісно підняти рівень життя населення. Вирішення даної проблеми може стати узагальнення та застосування досвіду соціального захисту населення в різних розвинених країнах. Міжнародний досвід свідчить, що соціальні виплати, пільги та джерела фінансування соціального захисту в кожній з країн світу суттєво відрізняються від тих, до яких звикло населення нашої держави.

Список використаних джерел

1. Мінімальна заробітна плата: світовий досвід та українські реалії. Інформаційна записка [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://expert.fpsu.org.ua/news/163-informatsijna-zapiska-minimalna-zarobitna-plata-svitovij-dosvid-ta-ukrajinski-realiji>
2. Щодо удосконалення методики визначення прожиткового мінімуму в Україні [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1538/>
3. Статистична інформація статистичної служби Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/
4. А. Колот «Зарубіжний досвід матеріального стимулювання персоналу // Україна: аспекти праці». - К. 2011, №1 – 28 с
5. Інформаційно-аналітичний центр – Infolight [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://infolight.org.ua/content/dinamika-ta-geografiya-bezrobittya-v-ukrayini-ta-ies-u-2012-2013-gg> Динаміка та географія безробіття в Україні та ЄС у 2012-2013 рр
6. Хомяк, М. Я. Проблеми регулювання зайнятості населення України / М. Я. Хомяк // Грані : Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. - 2013. -№ 12. - С. 43-48.